

РОДНА РЕЧЬ

Болгарине, знай свой родъ и азъкъ!
ПАСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ

ГОДИНА 1

МАЙ
1928

КНИГА 5

ПРАВОПИСЪ ИЛИ ПОЛИТИКА?

Въпросът за правописа е единъ боленъ въпросъ у насъ, не защото е много сложенъ, а защото страда, за голъмо съжаление, отъ пакостната намъса на политиката въ неговото разрешение.

Азъ съмъ дълбоко убеденъ, че ако правописниятъ възелъ бѣше оставенъ само на науката, той щѣше отдавна да бжде безболезнено и безшумно развързанъ. И даже най-коренната реформа би се прокарала у насъ (особено при липсата на една по-дълга историческа традиция, която въ по-стари културни страни играе такава голъма роля) — обаче при едно условие: политиката да мълчи!

Моятъ дълъгъ опитъ ме убеди именно, че тукъ и само тукъ трѣбва да се търси най-прѣката причина за неуспѣха на всѣки по сериозенъ опитъ за решение на правописния въпросъ.

Бѣхъ младъ началникъ на отдѣление, когато преди близу 40 години (1890) успѣхъ да убедя министра Живкова, че е дошелъ психоложкиятъ моментъ, да се предприеме една по-коренна промѣна на българския правописъ. Живковъ, който не бѣше наистина ученъ човѣкъ, но имаше дълга учителска практика и здравъ разумъ, се съгласи да се назначи подъ мое председателство една специална правописна комисиия, която да изработи новъ правописенъ проектъ. Въ нея влѣзоха нашитѣ най-добри тогавашни млади филоложки-сили, между които имаше и трима македонци: Д. Матовъ, Ив. Георговъ и Л. Милетичъ (заслужва да се забележи, че последниятъ бѣше отъ всички ни най-радикалниятъ).

Министрътъ, който бѣше членъ на единъ „диктаторски“ кабинетъ (не трѣбва да се забравя, че министъръ-председателъ бѣше Стамболовъ), можеше естествено (стига да искаше) да наложи изработения отъ комисията проектъ. Защото, както всичко бѣ занѣмѣло тогава, кое отъ страхъ, кое, защото одобряваше политиката на правителството, тъй нѣмаше никой да обѣли жбъ и противъ новия правописъ.

Но Живковъ бѣше въ кабинета на Стамболова човѣкъ съ демократични принципи, даскалъ отъ старо време, и не пожела да си наложи насилствено волята въ единъ не само наученъ, но и общественъ въпросъ. Той ни даде за това ед-

на доста значителна сума, да основемъ свой собственъ органъ „Български прегледъ“, въ който да бранимъ своя проектъ. Тъй и стана.

Щомъ обаче тайната или явната опозиция на Стамболивия режимъ съзрѣ, че ѝ се открива неочаквано възможностъ, да нападне косвено самото правителство и да направи единъ пробивъ на фронта, веднага правописниятъ въпросъ се превърна въ едно дългобойно орждие.

Не марейки, че редакционниятъ комитетъ на „Български прегледъ“ се състоеше само отъ млади хора, **неполитици**, които въ решението на възложената тѣмъ задача се ръководѣха изключително отъ научни и идеални съображения, подигна се цѣлъ бунтъ противъ насъ и косвено, разбира се, противъ Живкова и шефа на правителството. Свика се въ „Славянска беседа“ дори единъ митингъ, въ който новаторитѣ се обвиниха въ престѣпно желание да отдѣлятъ България отъ Русия (изхвърляйки ероветѣ отъ края на думитѣ) и да я тикнатъ въ обятията на Сърбия! А тоя доводъ не можеше да не поразии по първобитни умове, особено въ едно време, когато цѣлиятъ български народъ бѣ се раздѣлилъ явно или тайно на два враждебни стана: русофили и русофоби.

Залудо бѣха научнитѣ доказателства, които противопоставяхме на политическитѣ решения и на вестникарскитѣ клевети и клюки. Залудо указвахме, че още преди 66 г. (сега вече 100 години) **Неновичъ** бѣше заявилъ въ своя букваръ (печатанъ въ 1826 год. въ Будимъ), че „можемъ и да не пишемъ“ **Ъ**-тъ на края на думитѣ, защото е излишенъ. Залудо сочехме на заслѣпенитѣ еробранители (русофили), че **Христаки Павловичъ Дупничанинъ** бѣше напечаталъ още въ 1833 год. своята аритметика безъ ерове, че **Славейковъ** пишеше въ своята „Гайда“ безъ ерове, че **Първановъ** издаде своята граматика сѣщо безъ ерове

Политиката тури перде даже на очитѣ на такива хора като **Ив. Евст. Гешовъ** и **Ив. Вазовъ**, които председателствуваха митинга въ „Славянска беседа“

И ние млади идеалисти, жреци на науката, които се водѣхме въ своето преобразование изключително отъ началото: **за всѣки звукъ и знакъ** (следователно: вѣнъ излишнитѣ букви въ нашия правописъ!) — ние се видѣхме принудени да отстѣпимъ съ съкрушено сърдце отъ своитѣ научни принципи — предъ победоносната политика.

Минаха се цѣли 30 години, и ето, правописниятъ въпросъ стана пакъ злободневенъ.

Единъ министъръ отъ кабинета на земеделската партия имѣ смѣлостъта да изхвърли ероветѣ отъ края на думитѣ, да изхвърли и букваа **Ъ**.

Ала, за жалост, и тоя път политиката заговори.

Радикализмът на Омарчевски му бѣ подсказанъ очевидно предимно отъ интереситѣ на неговата партия, състояща въ голѣма частъ отъ хора, които мъчно можеха да се справятъ съ единъ по-сложенъ правописъ.

И какво излѣзе?

Новата реформа се смѣтна за проява на болшевизъмъ.

Изхвърлянето на ероветѣ отъ края на думитѣ се счете сега, тъкмо противоположно на настроенята въ време на Живкова и Стамболова, за знакъ на сближение съ Русия, само че не съ царска, а съ болшевишка Русия. Пожертвуването на ероветѣ се обяви тоя пътъ за актъ на предателство — къмъ националнитѣ интереси.

Защото никой и не подозираше, че собствено тъй нареченята болшевишки правописъ е толкова болшевишки, колкото е болшевишка и аграрната реформа, която Ленинъ бѣ принуденъ да узакони, защото бѣше вече извършена отъ бѣгацитѣ отъ окопитѣ селяни.

Тѣй и за тъй нареченята болшевишки правописъ болшевицитѣ нѣматъ решително никаква заслуга или вина (както обичате). Тѣ завариха именно тая реформа на готово. Тя бѣше изработена преди тѣхъ отъ една комисия на Академия на наукитѣ подъ председателството на най видния руски славистъ, покойния професоръ **Шахматовъ**, и бѣше въведена практически въ училищата отъ буржуазния министъръ Мануиловъ, още преди да дойдагъ болшевицитѣ на власт. Тѣй че днешниятъ правописъ на рускитѣ комунисти (нека добре се помни това!) е изработенъ отъ руската ултра-буржуазна Академия на наукитѣ. Ако знаяха това у насъ, негли нѣмаше да се нахвърлятъ съ такова ожесточение и противъ преобразованията на Омарчевски, който, за жалост, направи грѣшката, да запуши съ законъ устата на всички, които не искаха да мислятъ като него по правописа. *Намѣсто да се ограничи, да въведе своята реформа въ училищата и въ учебницитѣ, въ официалнитѣ учреждения и издания, той предвидъ строги санкции и се залови да брани своя законъ съ цензура и глоби.*

Естествено е, че това трѣбваше да предизвика противодействие особено у ония, които покрай Никола намразиха и светаго Никола.

Ерѣтъ стана така отново знаме, около крето се събраха всички неприятели на режима, сѣщо като въ времето на Живкова и Стамболова. Защото и тоя пътъ се касаеше не за правописъ, а за единъ политически двубой.

И ето че Ерѣтъ даде първиятъ знакъ и за бунтъ противъ правителството на земледѣлцитѣ.

Не другъ, а нѣкогашниятъ радикаленъ реформаторъ, тогава ректоръ на университета, проф. Л. Милетичъ, се ос-

мъли единъ день да напечата и да разлѣпи изъ града некролога на единъ починалъ руски професоръ по стария правописъ съ дебели ерове.

И подигна се вой!

Какъ, единъ чиновникъ, макаръ и ректоръ на автономния университетъ, да се одързости да наруши единъ законъ, да не се подчини на върховната воля на Парламента!

Това изискваше санкции. И ето че университетътъ се закри, а скоро следъ това дойде и 9 юний.

Ерътъ, невинниятъ Еръ, изигра пакъ благополучно своята политическа рола. Той бѣ отново въдворенъ съ една заповѣдъ на Министерския съветъ. Остана само да се отмѣни и самиятъ законъ на Омарчевски.

Най-сетне и това е на пътъ да стане.

Днесъ ние сме предъ единъ полусвършенъ фактъ. Внесенъ е законопроектъ за отмѣнение правописния законъ на Омарчевски. И това е правилно. Трѣбва да се разбере веднъжъ за винаги, че правописни и въобще научни въпроси не се решаватъ въ парламенти, а отъ компетентни учреждения и сдружения.

Нека се надѣемъ, прочее, че ще се избѣгнатъ грѣшките на миналото и ще се взематъ въ внимание преди всичко мненията на Истор.-филолог. клонъ на Академията на наукитѣ, на Учителския, Писателския и Читалищния съюзъ и на компетентни частни лица.

Въ всѣки случай, пази Боже отъ една втора правописна война, въ дъното на която биха легнали отново политически страсти: отъ една страна обвинения въ сѣрбофилство, въ жертвуване на Македония и въ симпатии къмъ болшевицитѣ, — а отъ друга страна — обвинения въ нежностъ къмъ рускитѣ „черносотенци“ и къмъ вразитѣ на мечтания отъ Раковски и Л. Каравеловъ балкански съюзъ!

София, 10. априль, 1928.

Проф. ИВ. Д. ШИШМАНОВЪ